

## Formarea poporului și a limbii române

### 1. Definiții

**Etnogeneza** (din limba greacă: *ethnos* = „popor” și *genesis* = „naștere”, „origine”) = proces de formare a unui popor.

**Glotogeneza** (din limba greacă: *glotta* = „limbă” și *genesis* = „naștere”, „origine”) = proces de formare a unei limbi sau a unui grup de limbi.

**Protocronism** = promovarea unei perspective naționaliste asupra trecutului și negarea influențelor externe în cultura românească.

### 2. Etnogeneza română

- romanitatea este elementul esențial al identității lingvistice și culturale a poporului român, procesul a avut o mare intensitate, limba latină pătrunzând în spațiul carpato-danubiano-pontic;

- etnogeneza românească a fost un proces complex, al cărui rezultat a fost apariția unui popor neolatin, singurul moștenitor al romanității orientale;

- principalele etape ale formării poporului român au fost următoarele:

I. Perioada stăpânirii romane (secolele II-III, în provincia Dacia, respectiv secolele I-VII, în Dobrogea): asupra dacilor s-a exercitat acțiunea romanizatoare a coloniștilor, a veteranilor și a administrației imperiale ⇒ apariția populației daco-romane.

II. Continuitatea daco-romanilor la nordul Dunării după retragerea aureliană (271-275): în perioada migrațiilor fenomenul romanizării i-a cuprins și pe dacii liberi.

III. Apariția poporului român (secolul al VIII-lea).

- totodată, s-a menținut o populație daco-romană la sudul Dunării, vlahii, vorbitori ai dialectelor limbii române: aromân, meglenoromân și istroromân.

### 3. Glotogeneza română

- limba română face parte, prin stratul fundamental de origine latină, din familia limbilor neolatine, alături de italiană, spaniolă, portugheză și franceză;

- structura limbii române: strat latin (60%), substrat geto-dacic (10%), adstrat slav (20%) și împrumuturi din alte limbi - neologisme (10%);

- principalele etape ale formării limbii române au fost următoarele:

I. Adoptarea de către populația din Dacia și Moesia a latinei populare (vulgare), în care s-au utilizat și cuvinte traco-dacice (aproximativ 10% din fondul lexical de bază).

II. Includerea, în secolele VIII-IX, a elementelor provenite din limba slavilor sudici (aproximativ 20% din fondul lexical de bază).

III. Împrumuturi din alte limbi în epocile modernă și contemporană (turcă, franceză, germană și engleză) - aproximativ 10%.

### 4. Românii în izvoarele medievale timpurii

- documentele medievale timpurii i-au amintit pe români sub numele de *vlahi*, *valahi*, *volohi*, *blahi*, *bolohi* (termeni de origine germanică, derivați din *walach*, ce au desemnat populațiile romanice);

- 630-640 - cronicarul bizantin Theofilact din Simocatta (*Istorie*), a menționat expresia *Torna, torna, fratre!* („Întoarce-te, întoarce-te, frate!”), un îndemn rostit de un soldat în protoromână, în perioada unei campanii a bizantinilor împotriva avarilor, în apropierea Munților Balcani (587).

- secolul al IX-lea - cronicarii străini au menționat românii în numeroase lucrări:

a. Cronicarul bizantin Theofanes Confesor (*Chronografia*: 810-815) a surprins în scrierile sale romanitatea nord-dunăreană în plin proces de transformare;

b. Geograful armean Moise de Corene (*Geografia armeană*) a menționat „țara necunoscută ce-i zic Balak-Valahia”;

c. Cronica turcă *Oguzname* a menționat țara vlahilor („*Ulak-ili*”) și locuitorii acesteia („*ulakes*”).

- secolul al X-lea - împăratul bizantin Constantin al VII-lea Porfirogenetul (913-959), în lucrarea *Cu privire la administrarea Imperiului* (950), a făcut distincția între *romei* (populația greacă) și *romani*, populația neogreacă din Balcani și zona Dunării („*se numesc romani pentru că au venit din Roma*”).

- secolul al XI-lea - în cronicile străine, mențiunile despre români s-au înmulțit:

a. Cronicarul bizantin Kekaumenos (*Sfaturi și povestiri*) i-a menționat pe *vlahi* și revolta acestora din Tesalia împotriva creșterii taxelor impuse de împăratul Constantin al X-lea Ducas (1059-1067);

b. Cronicarul bizantin Ioan Skylites (*Sinopsis al istoriilor*), preluat de cronicarul bizantin Ghiorgios Kedrenos, a relatat că David, fratele țarului bulgar Samuil (997-1014), a fost ucis (976) în zona *Kaloi drues* (din limba greacă: „*Stejarii frumoși*”) de *vlahii hoditai* (din limba greacă: „*vlahii călători*”);

c. Geograful persan Gardizi (*Podoba istoriilor*), referindu-se la români, i-a așezat între slavi (bulgari), ruși și unguri, între Dunăre și „*un munte mare*” (probabil Munții Carpați).

- secolul al XII-lea - descrierile cronicarilor străini despre români au devenit o constantă:

a. Cronicarul bizantin Ioan Kynnamos (*Epitome*), într-o descriere o campaniei împăratului Manuel I Comnen (1143-1180) împotriva maghiarilor (1167), a afirmat despre vlahi că „*se zice că sunt coloni veniți de demult din Italia*”;

b. Cronicarul maghiar Anonymus, în lucrarea *Gesta Hungarorum* (din limba latină: „*Faptele ungarilor*”) - cca. 1200, a menționat prezența românilor în arcul intracarpatic (secolul al IX-lea).

- secolul al XIII-lea - cronicarul maghiar Simon de Keza, în lucrarea *Gesta Hunnorum et Hungarorum* (din limba latină: „*Faptele hunilor și ale ungarilor*”), a relatat că la venirea hunilor în Câmpia Pannonică, locuitorii orașelor s-au întors în Italia, dar vlahii, care au fost „*păstori și agricultorii acestora*”, au rămas de bună voie în Pannonia.

## 5. Romanitatea românilor

- secolele XV-XVI - umaniștii occidentali și români au confirmat ideea romanității românilor:

a. Cronicarii bizantini Demetrie și Laonic Chalcocondil (veri) i-au numit „*daci*” pe românii din nordul Dunării și „*vlahi*” pe cei din sudul fluviului, dar le-au recunoscut originea comună;

b. Cărturarul italian Filippo Buonaccorsi a afirmat descendența românilor din coloniștii romani aduși în Dacia și că această colonie ar fi fost condusă de un comandant numit Flaccus;

c. Istoricul italian Flavio Biondo (*Decade de istorie de la căderea Imperiului Roman*: 1439-1453) a afirmat că românii cu care s-a întâlnit la Roma „*au invocat cu mândrie originea lor romană*”;

d. Filosoful italian Gian Francisco Poggio Bracciolini (*Discuții de ospăț*: 1451) a susținut cu dovezi originea latină a poporului român, a semnalat elemente comune limbii latine și române și a constatat existența la români a unei tradiții despre descendența lor dintr-o colonie fondată de împăratul Traian;

e. Cărturarul Enea Silvio Bartolomeo de Piccolomini (Papa Pius al II-lea: 1458-1464), în lucrarea *Cosmografia* (1501), a afirmat originea romană a poporului român;

f. Poetul italian Francesco della Valle (*Însemnări despre originea, obiceiurile și orașele românilor*: 1532) a afirmat originea romană a poporului român și cucerirea romană a Daciei de către Traian;

g. Cărturarul român Nicolaus Olahus (*Hungaria*: 1536) a susținut unitatea de neam, limbă și religie a românilor din spațiul românesc;

h. Cărturarul sas Johannes Honterus (*Rudimenta Cosmographica*: 1542) a consemnat pe hărțile din atlasul său geografic numele de *Dacia*;

i. Istoricul croat Anton Varancsics (*Descrierea Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești*: 1549) a confirmat existența unei clare conștiințe a descendenței latine a românilor;

j. Istoricul italian Antonio Bonfinius (*Decadele*: 1568) a argumentat cu inscripții romane, toponime și numele poporului român („*românii sunt urmașii coloniei și ai legiunilor romane din Dacia*”);

k. Istoricul maghiar Ștefan Szamoskozi (*Culegere de inscripții vechi și de unele antichități din Dacia*: 1593) a susținut că românii au fost urmași ai romanilor, descendența acestora fiind dovedită de limbă. În contextul preluării conducerii în Transilvania de către Mihai Viteazul (1593-1601) în cursul anului 1599, percepută ca o amenințare la adresa privilegiilor nobilimii maghiare, Szamoskozi

și-a schimbat poziția, în epitaful satiric compus după moartea lui Mihai Viteazul (1601) l-a numit pe acesta *Nero verus* (din limba latină: „*Un adevărat Nero*”) și a negat originile romane ale românilor, aceștia părăsind Dacia în timpul domniei împăratului Publius Licinius Egnatius Gallienus (253-268).

- secolele XVII-XVIII - cronicarii străini au abordat romanitatea românilor:

- Istoricul croat Ioan Lucius (*Despre regatul Dalmației și Croației*: 1666) a confirmat caracterul latin și continuitatea elementului roman după retragerea aureliană, dar a susținut că populația romană de la nord de Dunăre a fost sporită prin imigrarea elementelor romane din sudul fluviului;
- Cronicarul sas David Hermann (*Analele eclesiastice și politice ale Transilvaniei*: 1655) a afirmat că românii și-au tras originea, numele și limba din coloniștii aduși de împăratul Traian în Dacia;
- Cronicarul sas Johannes Troster (*Vechea și Noua Dacie germană*: 1666) a considerat că „*românii (...) nu sunt decât urmașii legiunilor romane*”;
- Cărturarul sas Laurentius Toppeltinus (*Formarea și decăderea Transilvaniei*: 1667) a susținut romanitatea românilor și continuitatea acestora la nord de Dunăre după retragerea aureliană;
- Istoricul și geograful sas Martin Schmeitzel a susținut originea romană și latinitatea românilor;
- Istoricul secui Benko Josef (*Transilvania sau Marele Principat al Transilvaniei*: 1778) a adus argumente în favoarea continuității elementului daco-roman în spațiul intracarpatic, după retragerea aureliană „*mulți romani, împreună cu dacii indigeni, au rămas pe loc*”;
- Istoricul maghiar Andrei Huszti (*Vechea și noua Dacie*: 1791) a susținut continuitatea și etnogeneza românilor („*românii sunt urmașii geților și ai vechilor colonii romane*”).

- secolele XVII-XVIII - romanitatea românilor a devenit un subiect dezbătut de cronicarii români:

- Cronicarul Grigore Ureche (*Letopisețul Țării Moldovei*: 1642-1647) a afirmat originea romană comună a moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor („... *toți de la Râm se trag*”);
- Cronicarul Miron Costin (*De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*: 1687) a atestat caracterul latin al poporului român cu argumente arheologice, lingvistice și etnografice;
- Stolnicul Constantin Cantacuzino (*Istoria Țării Rumânești dintru început*: 1716) a afirmat originea romană comună a tuturor românilor;
- Istoricul și omul de cultură Dimitrie Cantemir (*Descrierea Moldovei*: 1716; *Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor*: 1719-1722) a promovat originea pur romană a poporului român, considerând că aceștia au descins direct din coloniștii aduși de împăratul Traian în Dacia.

- secolele XVIII-XIX - în contextul declanșării mișcării de emancipare a românilor din Transilvania austriacă (habsburgică)/austro-ungară, ideea romanității românilor a fost puternic politizată:

- Istoricul german Franz Josef Sulzer (*Istoria Daciei Transalpine*: 1781-1782) a susținut că poporul român s-a format la sud de Dunăre, preluând influențe în limbă și credință de la bulgari și albanezi;
- Istoricul sas Josef Karl Eder (*Petiția poporului român din Transilvania, prin care se solicită restabilirea drepturilor împărtășite cu cele trei națiuni recunoscute. Cu note istorico-critice*: 1791) a susținut că românii s-au format ca popor la sud de Dunăre, păstori nomazi, de unde ar fi migrat la nord de fluviu, în valuri succesive, în secolele XII-XIII;
- Istoricul german Johan Christian von Engel (*Comentarii despre expedițiile lui Traian la Dunăre și despre originea românilor*: 1794) a susținut că românii s-au format ca popor la sud de Dunăre și au migrat la nord de fluviu în secolul al IX-lea;
- Reprezentanții Școlii Ardelene (Samuil Micu - *Istoria, lucrurile și întâmplările românilor*: 1800; Gheorghe Șincai - *Hronica românilor și a mai multor neamuri*: 1808; Petru Maior - *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*: 1812), din dorința de a demonstra vechimea și continuitatea de locuire a românilor, au pus accentul pe caracterul exclusiv latin al limbii române (purism lingvistic);
- Istoricul german Eduard Robert Roesler (*Studii românești. Cercetări cu privire la istoria veche a României*: 1871) a susținut că poporul român s-a format la sud de Dunăre, de unde ar fi migrat la nord de fluviu în secolul al XIII-lea (Teoria Imigraționistă sau Teoria Roesleriană).

- secolul al XIX-lea - istoricii români au combătut teoriile care au negat romanitatea românilor:

- Istoricul August Treboniu Laurian (*Istoria Românilor*: 1853) a dus la extrem ideile promovate de Școala Ardeleană, susținând originea pur romană a poporului român;
- Istoricul Bogdan Petriceicu Hașdeu (*Pierit-au dacii?*: 1860) a demonstrat cu argumente solide vechimea, continuitatea și caracterul daco-roman al poporului român la nord de Dunăre;
- Istoricul Alexandru Dimitrie Xenopol (*Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinței în Dacia*

traiană: 1884; *Istoria românilor din Dacia traiană*: 1888-1893) a oferit o replică științifică și sistematică Teoriei Imigraționiste, devenind principalul apărător al romanității și continuității daco-romane la nord de Dunăre și fondatorul științific al Teoriei Continuității (sau Teoria Autohtonistă); d. Istoricul Dimitrie Onciul (*Scrieri istorice*: 1885) a argumentat că românii s-au format la nord și la sud de Dunăre, evidențiind rolul geto-dacilor, romanilor și slavilor în etnogeneza românească.

| Argumente care susțin Teoria Imigraționistă (Teoria Roesleriană)                                                             | Argumente care susțin Teoria Continuității (Teoria Autohtonistă)                                                                                                                                                                                                                                             |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. Dacii au fost exterminați ca popor după cucerirea romană.                                                                 | 1. Geto-dacii au continuat să trăiască în Dacia după cucerirea romană, procesul de romanizare fiind ireversibil.                                                                                                                                                                                             |
| 2. Românii nu se trag din coloniști romani din Dacia, provincia fiind părăsită de toți locuitorii după retragerea aureliană. | 2. Daco-romanii au reprezentat populația rămasă după retragerea aureliană.                                                                                                                                                                                                                                   |
| 3. 165 de ani de ocupație romană nu au fost suficienți pentru romanizare.                                                    | 3. Poporul român s-a format la nord și la sud de Dunăre și nu există nici o dovadă a imigrării acestuia la nord de Dunăre.                                                                                                                                                                                   |
| 4. Românii s-au format la sud de Dunăre, de unde au imigrat la nord în secolul al XIII-lea.                                  | 4. Au fost păstrate toponimia (Napoca, Drobeta și Apulum) și hidronimia (Alutus - Olt, Maris - Mureș, Samus - Someș și Crisius - Criș) romane.                                                                                                                                                               |
| 5. Lipsesc mențiuni scrise despre români, anterioare secolului al XIII-lea.                                                  | 5. Au fost descoperite ceramică (Brateiu, Sporu de Câmpie, Verbița, Sărata Monteoru, Porolissum și Romula), unelte agricole și obiecte de cult creștine (Cluj-Napoca, Alba Iulia, Biertan și Dej) din secolele IV-VIII, numeroase dovezi arheologice demonstrând continuitatea de locuire la nord de Dunăre. |
| 6. Formarea poporului român la sud de Dunăre a fost dovedită de adoptarea ortodoxiei.                                        | 6. Anonymus și alți cronicari medievali au oferit informații referitoare la existența poporului român la nord de Dunăre.                                                                                                                                                                                     |

- secolul al XX-lea - istoricii români au adus numeroase noi dovezi în favoarea Teoriei Continuității:

- Istoricul Vasile Pârvan (*Începuturile vieții romane la gurile Dunării*: 1923; *Getica*: 1926) a argumentat științific sinteza daco-romană (românii sunt „în cel mai înalt grad și daci și romani”);
- Istoricul Constantin C. Giurescu (*Istoria românilor*: 1934-1935) a prezentat științific romanitatea românilor și continuitatea populației daco-romane la nord de Dunăre;
- Istoricul Nicolae Iorga (*Istoria românilor*: 1936-1939) a argumentat sinteza daco-romană în cadrul romanității orientale;
- Istoricul Gheorghe I. Brătianu (*O enigmă și un miracol istoric: poporul român*: 1937) a respins Teoria Imigraționistă cu argumente istorice, arheologice, lingvistice, etnografice și geografice;
- Istoricul Adolf Armbruster (*Romanitatea românilor. Istoria unei idei*: 1972) a analizat modul în care ideea romanității românilor a fost prezentată în lucrările cronicarilor străini și autohtoni.

- 1947-1989 - în perioada regimului comunist, ideea romanității românilor a fost din nou politizată:

- Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1948-1965): la ordinele regimului sovietic, a fost exagerat rolul slavilor în etnogeneza și glotogeneza română (Mihail Roller - *Istoria României*: 1947);
- Perioada Nicolae Ceaușescu (1965-1989): în contextul depărtării României de U.R.S.S. și a reînvierii naționalismului, prin **protocronism** a fost exagerat rolul geto-dacilor în cadrul etnogenezei române (sursa de inspirație a fost lucrarea istoricului Nicolae Densușianu - *Dacia preistorică*: 1913).

- 1989-prezent - după Revoluția din decembrie 1989, romanitatea românilor a fost abordată într-un mod obiectiv și echilibrat din punct de vedere științific, fiind eliminate cenzura și amestecul politic:

- Scriitorul Lucian Boia (*Istorie și mit în conștiința românească*: 1996) a arătat cu privire la romanitatea românilor că „singura raportare la origini este oferită de limbă”;
- Istoricul Florin Constantiniu (*O istorie sinceră a poporului român*: 1997) a analizat izvoarele istorice și a considerat sinteza daco-romană drept piatra de temelie a identității naționale.

**Pentru o mai bună înțelegere a subiectului studiat vizionați următoarele videoclipuri:**

<https://www.youtube.com/watch?v=VAPWtW9HIT4>

<https://www.youtube.com/watch?v=SBJE5DTBQ7E>

## **BIBLIOGRAFIE:**

1. Dumitrescu, Doru, Manea, Mihai, *Mic dicționar enciclopedic de termeni istorici*, Editura Meronia, București, 2008.
2. Barnea, Alexandru (coordonator), Manea, Vasile Aurel, Palade, Eugen, Teodorescu, Bogdan, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Corint, București, 2007.
3. Petre, Zoe (coordonator), Căpiță, Carol, Stănescu, Ecaterina, Lung, Ecaterina, Livadă-Cadeschi, Ligia, Ciupală, Alin, Țurcanu, Florin, Vlad, Laurențiu, Andreescu, Sorin, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Corint, București, 2008.
4. Adăscăliței, Felicia, Lazăr, Liviu, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Corvin, Deva, 2007.
5. Băluțoiu, Valentin, Grecu, Maria, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2007.
6. Scurtu, Ioan, Cristea, Niculae, Curculescu, Marian, Dincă, Constantin, Soare, Aurel Constantin, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Economică Preuniversitară, București, 2008.
7. Dondorici, Florentina, Lica, Elena Emilia, Poamă, Emil, Ionescu, Vasile, Osanu, Octavian, Stoica, Relu, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Gimnasium, București, 2008.
8. Stan, Magda, Vornicu, Cristian, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Niculescu ABC, București, 2015.
9. Bărbulescu, Mihai, Deletant, Dennis, Hitchins, Keith, Papacostea, Șerban, Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, Editura Corint Educațional, București, 2014.
10. Giurescu, Constantin C., *Istoria Românilor*, Editura ALL, București, 2019.
11. Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2008.
12. Bulei, Ion, *O istorie ilustrată a românilor*, Editura Litera, București, 2018.
13. Djuvara, Neagu, *O scurtă istorie ilustrată a românilor*, Editura Humanitas, 2013.
14. Pop, Ioan-Aurel, *Scurtă istorie a românilor*, Editura Litera, București, 2019.
15. Hitchins, Keith, *Scurtă istorie a României*, Editura Polirom, Iași, 2015.
16. Petolescu, Constantin C., *Formarea poporului român și a limbii române*, Editura Enciclopedică, București, 2019.
17. Pop, Ioan-Aurel, *De la romani la români*, Editura Litera, București, 2019.